

af, hvordan de enkelte faktorer fungerede i samspil og modspil under besættelsen i det danske samfund. Til det brug er tvedelingen i forhandlings- og modstandspolitik for snæver.

Som allerede nævnt, er det Hæstrups fortjeneste, at han med denne bog viser, hvor sammensatte tingene var. Illegal modstand, legal modstand, forhandling og sabotage var ikke ting, der udelukkede hinanden. Tværtimod fungerede de undertiden i de sidste besættelsesår sammen på forbløffende måde.

Departementschef Koch i socialministeriet deltog f. eks. i chefernes forhandlinger, havde kontakt med frihedsrådet og opbyggede i sit departement et illegalt, socialt hjælpearbejde til millioner af kroner. Viceadmiral Vedel advarede fra sin plads i departementschefforsamlingen mod et overilet og meningsløst brud med tyskerne under folkestrejken i 1944, samtidig med at der med hans vidende og støtte udbyggedes en stærk illegal militærorganisation i det ministerium, han ledede.

Trådene gik på kryds og tværs, og med Hæstrups bog er vi kommet et afgørende skridt videre i retning af at se strukturen i det væv, som er besættelsestidens danske politik. Man må med forventning se hen til det lovede 2. bind om den resterende del af departementscheffsstyrets funktionsperiode.

H. P. Clausen

*Erik Stockmann: Landbrug og industri. (Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger, 1967). 285 s.*

»Landbygningerne« har fejret sit 175-års jubilæum med udgivelsen af denne bog. Den er udarbejdet af direktør, cand. polit. Erik Stockmann, der selv som leder i forskellige organisationer

og virksomheder har arbejdet på de områder, hvor industri og landbrug mødes. Indledende gives et rids af landbrugets og industriens udvikling siden stavnsbåndets ophævelse. Efter dette lægges hovedvægten på tiden fra 1930'erne til de sidste år. To hovedkapitler behandler henholdsvis landbruget som leverandør til industrien og industrien som leverandør til landbruget; det er ikke nye resultater, der meddeles, men en fyldig og velkommenteret gennemgang af det statistiske materiale med opstilling af de sidste årtiers væsentligste problemer. Det næste, og mere store afsnit, behandler udviklingslinierne inden for de mange landbrugsejede industrivirksomheder; eksempelvis mejeriernes maskinfabrik, slagterier og pakkerier m. m. Et sidste afsnit bærer titlen: Ændrede forudsætninger for levnedsmiddelhandelen. Her er det markedsdannelsernes betydning, nye former i detailhandelen, markedsanalyse og reklame, der er emnerne. Det er efter sin natur ikke nogen dybtgående bog, men en meget påskønnelsesværdig og klar oversigt.

Vagn Dybdahl

*Poul Strømstad: Søerne. Sortedamsøen. Peblingesøen. Sankt Jørgens Sø. En kulturhistorisk skildring (Gad, 1966). 228 s.*

De københavnske søer, der strækker sig i halvmåneform fra Østerbrogade til Gl. Kongevej og af udlændinge undertiden opfattes som en bred flod, er vel en monografi værd. De har spillet og spiller endnu i dag en væsentlig rolle i hovedstadens liv. Uden dem ville dele af de tætbebyggede kvarterer på Østerbro, Nørrebro og Vesterbro have været endnu skrækeligere stenørkner, end tilfældet er. De er med til at bringe lys og luft ind i byen, og indtil ca. 1959 var

Sct. Jørgens Sø et vigtigt led i Københavns vandforsyning.

Det er derfor mærkeligt, at Søernes historie og ikke mindst bebyggelsen omkring dem hidtil ikke har været behandlet i en samlet fremstilling bortset fra »København før og nu« bd. V, der dog mere er en billedkavalkade. Nu er der imidlertid rådet bod herpå med Poul Strømstads fortræffelige bog. Forfatteren giver en grundig skildring af Søernes opståen og udvikling, thi de er kunstige, skabt formentlig i det 15. årh. gennem at opstemme forskellige vandløb og anlægge dæmninger, der skulle hindre vandet i at løbe bort. Deres nuværende form fik Søerne ved den store regulering 1725–27.

Undertiden møder man det spørgsmål, hvorfor Københavns volde ved de store omlægninger i det 17. årh. ikke blev flyttet ud til Søerne, således at de var blevet byens voldgrav. Forfatteren gør med rette opmærksom på de fordele, et sådant anlæg ville have haft for byens naturlige vækst. Han kunne have tilføjet, at bombardementet i 1807 ville være blevet mindre effektivt, fordi englændernes batterier ville være blevet tvunget længere bort fra byens centrum.

Ifølge forfatteren havde Chr. IV planer om at flytte befæstningen ud til Søerne. Der synes dog kun at have været tale om en ydre fæstningslinje. Flytningen af selve volden ville have været et ingeniørarbejde, der gik ud over, hvad kronen kunne påtage sig. Desuden ville en så vældig udvidelse af byens areal have forekommet samtiden unødvendig, og endelig var Søernes værdi som voldgrav noget tvivlsom, thi kunne dæmningerne ved Østerbrogade og Gl. Kongevej sprænges i luften, ville vandet løbe ud i Øresund og Kalvebod Strand.

Blandt de interessante ting, forfatteren har fremdraget, er arkitekt Meldahls plan fra november 1865 til bebyggelse af det tidligere fæstningsterræn. Denne plan forudsatte en bevarelse af hele voldområdet som parkanlæg, medens bebyggelsen skulle indskrænkes til området mellem Søerne og voldene. Meldahl, der har så mange arkitektoniske rædsler på sin samvittighed, bør have absolution på grund af denne fremragende plan, som byens vise fædre besluttede ikke at følge.

Bebyggelsen omkring Søerne er skildret indgående og hører til det mest værdifulde i bogen, der prydes af et udmærket illustrationsmateriale. Til sidst en lille kritisk bemærkning: når det side 81 hæves, at togtrafikken over Peblingedæmningen ophørte i 1911, da Københavns nuværende bane-gård blev taget i brug, så er dette ikke rigtigt. Togene til Klampenborg benyttede dæmningen til 1917 og Hol-tetogene indtil 1922.

Viggo Sjøqvist

*Danmarks Kirker. Frederiksborg amt. 6. hæfte (Gads Forlag). 96 s.*

I hæftet afsluttes beskrivelsen af sct. Mariæ kirke i Helsingør med omtalen af gravminderne, og derefter gennemgås de forsvundne kirker i sundbyen. Af dem er der særlig grund til at fæste opmærksomheden ved franciskanernes og dominikanernes kirker. Den første blev indviet 1427 og blev frataget munkene 1538, de sidstes kloster er formodentlig grundlagt 1441 og blev 1536 skænket til byen, der benyttede det på forskellig måde. I årtiet før 1550 havde bl. a. to pottemagere værksted her. I heftets slutning påbegyndes beskrivelsen af Kronborg slotskirke.

Den faste og metodiske opbygning